

ACTUALITZAR EL *TIRANT LO BLANC*

Màrius SERRA
Institut d'Estudis Catalans

La llengua és un dels punts forts del *Tirant lo Blanc*. Per això, en el primer paràgraf del pròleg a la versió actualitzada em vaig voler adreçar al lector amb una recomanació inequívoca: «Si no us amoïna que algun mot ignot o la fraseologia de l'època us alenteixi el ritme de lectura, endinseu-vos en aquesta fèrtil, rica i delitosa novel·la en la versió original. Si ho feu, per dir-vos-ho en paraules de Joanot Martorell, «“en lo món no'm podíeu fer major plaer e servir del que fet haveu”». Reescriure un text redactat fa més de cinc segles en la mateixa llengua és una operació delicada. Quan en vam començar a parlar amb l'editor en dèiem «versió moderna i completa», però després de debatre-ho vam convenir que era més ajustat fer servir el verb «actualitzar» que no pas «modernitzar». La modernitat ja ha estat sufixada (modernisme), prefixada (postmodernitat) i adjectivada (edat moderna) per designar períodes concrets, per no parlar d'un concepte tan efímer i catastròfic com la modernor. A més, tota fórmula de modernitat s'acostuma a definir per oposició a una etapa anterior que es considera obsoleta, antiga i superada en bloc. El resultat d'això és la creació de bàndols (modernistes *vs.* jocfloralescos, noucentistes *vs.* modernistes, postmoderns *vs.* moderns) que van quedant fixats en la història de la cultura. Aquesta oposició conté una trampa dialèctica, perquè l'element disruptiu de la modernitat tendeix a desaparèixer aviat i la novetat es ressent del pas del temps. Per això ens va semblar més ajustat parlar d'actualitzar, un sinònim que l'era digital ha dotat d'un significat més ampli, atès que les actualitzacions informàtiques modifiquen aspectes específics del programa base per adaptar-lo als nous entorns, sense canviar-ne l'essència.

Per exposar algunes de les decisions que he adoptat per escometre aquesta reescriptura actualitzada del text complet del *Tirant* durant tres anys del segle XXI, m'atindré a un paràgraf del capítol CCXXI de la novel·la que beu de Ramon Llull i de les summes teològiques per fer la llista de les virtuts cavalleresques a les quals m'he intentat atènyer. De primer, en la versió original:

Aquestes són les virtuts que procehexen d'amor: franquea, que tot cavaller deu haver, ardiment, cortesia, humilitat, gentil eloqüència, alegria, reteniment, modèstia, proesa, paciència, conexença, discreció e bon saber, e bon coratge animós.

I tot seguit, en l'actualitzada:

Les virtuts que provenen de l'amor i que tot cavaller ha de tenir són franquesa, atreviment, cortesia, humilitat, eloqüència, alegria, moderació, modèstia, valor, paciència, coneixença, discreció, sapiència i coratge.

Deu d'aquestes virtuts, degudament aparellades, em serviran per exposar cinc menes de decisions de l'actualització.

L'ATREVIMENT I LA DISCRECIÓ

D'entrada, barrejo l'atreviment amb la discreció. M'he atrevit a substituir els números romans dels capítols per la numeració àrabica per facilitar una lectura ràpida dels quatre itineraris de lectura que proposo, un *Tirant* essencial que comprèn el 60 % del text, dos de temàtics que ressegueixen els episodis amorosos o els bèl·lics i, finalment, una antologia de nou capítols a manera de tast. Aquests itineraris estan assenyalats al marge, amb quatre símbols discrets i el número del següent capítol que cal cercar per seguir la lectura guiada. Per això vaig decidir prescindir de les xifres romanes i actualitzar-ne la grafia. L'atreviment inclou eliminar els títols dels capítols que n'avancen el contingut, en aquest cas per evitar redundàncies. Aquesta decisió ha comportat alguns canvis en el text, introduïts amb la màxima discreció possible, perquè de vegades aquests títols indiquen la identitat dels interlocutors que dialoguen en el capítol en qüestió. En aquest cas, ho he traslladat a la narració a través de verbs declaratius, o *dicendi*. Aquesta dinàmica m'ha empès a inserir-ne més dels que figuren en el text original. Per exemple, en el primer tram de la novel·la, quan hi ha una llarguíssima i detallada explicació de Diafebus a l'ermità sobre les gestes cavalleresques de Tirant a les festes de Londres. Faig visible el narrador vicari amb verbs *dicendi*. En totes les cites la numeració amb xifres romanes indica la versió original. Tot seguit, l'actualitzada.

Capítol XXX

Com Tirant demanà a l'ermità en què pensava

—Reverent pare, plàcia a la vostra sanctedat fer-me gràtia que-m digua quin és lo vostre fort pensament.

Capítol 30

Us puc demanar que compartiu els vostres pensaments? —li va dir Tirant en veure'l tan capficat.

Aquest «capficat» pot semblar poc literal, però la idea és transferir-li el sentit de l'adjectiu fort, que es refereix a l'actitud de l'ermità just al final del capítol anterior, per explicar el que passa a l'escena. Un segon exemple quaranta-cinc capítols més endavant:

Capítol LXXXV

Com Tirant fon replet de cars de traçió per una donzella en presència del rey

Yo só venguda açí davant la magestat tua per posar clam e demanda contra un falç e reprovat cavaller qui·s fa nomenar Tirant lo Blanch e los seus actes són ben negres.

Capítol 75

Majestat —va dir la donzella—, hem vingut per demandar un reprovat cavaller que es fa anomenar Tirant lo Blanc, tot i que els seus actes són ben negres.

En aquest cas, més enllà de la introducció del verb declaratiu, decideixo simplificar els 2x1 per qüestions rítmiques, de «posar clam e demanda» a «demandar» i de «falç e reprovat» a només «reprovat». Aquesta és una operació de simplificació, però sovint actualitzar implica allunyar-se de la transcripció mot a mot, si cal canviant de categoria gramatical, com en aquestes dues frases breus d'exemple extretes dels capítols 21 i 22: «No vullau en va despendre vostres paraules» esdevé «No digueu paraules en va»; i «Altra cosa no em fallia per augmentar la meva misèria» esdevé «Res no em faria ser més miserable».

Un dels dubtes més habituals en una actualització d'aquestes característiques és què eliminar i què no. O, dit d'una manera més directa, què es pot tocar (com en aquest cas) i què és intocable. Alguns fragments emblemàtics poden ser clarament intocables. En molts clàssics, la frase inicial esdevé molt popular. Quan m'hi posava, vaig fixar-me que no tenia gens present la del *Tirant*. A diferència del *Quixot*, on un percentatge molt elevat de lectors seria capaç de reproduir allò del «En un lugar de la Mancha...», el *Tirant* no té un inici emblemàtic. Descartades les primeres frases de l'Endreça («A honor, lloança i glòria de Nostre Senyor Déu Jesucrist i de la santíssima verge Maria...») i el Pròleg («Com evident experiència mostre la debilitat de la nostra memòria...»), l'inici del primer capítol no em va semblar intocable i vaig anar a raure a l'inici del segon per trobar una frase memorable que vaig decidir mantenir. Vet-ho aquí:

Capítol I

En tan alt grau exceheix lo militar stament, que deuria ésser molt reverit si los cavallers observaven aquell segons la fi per què fonch instituyt e ordenat.

Capítol 1

L'estament militar és tan destacat que cal tractar amb gran reverència els cavallers que en respecten les normes.

Capítol II

En la fèrtil, rica e delitosa illa de Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de linatge e molt més de virtuts...

Capítol 2

En la fèrtil, rica i delitosa illa d'Anglaterra vivia el comte Guillem de Warwick, un cavaller valent, de família noble i múltiples virtuts...

Aquesta tripleta d'epítets —fèrtil, rica, delitosa— em va semblar tan emblemàtica que vaig decidir no actualitzar l'adjectiu «delitosa», tot i que n'era candidat. De fet, la triple lloança a l'illa fa pensar en les tirallongues d'adjectius que Espriu inclou a *Assaig de càntic en el temple* quan contraposa una pàtria «pobra, bruta, trista, dissortada» a les terres de «nord enllà, on diuen que la gent és neta i noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç». Qualsevol tradició literària genera fraseologia que dialoga entre ella.

Tanco aquesta primera secció entre l'atreuiment i la discreció amb dos fragments emblemàtics de la novel·la: quan Tirant s'enamora de Carmesina a primer cop d'ull i quan li declara el seu amor.

Capítol CXVIII

Dient lo emperador tals o semblants paraules, les orelles de Tirant staven atentes a les rahons e los hulls, d'altra part, contemplaven la gran bellea de Carmesina. E per la gran calor que fehia, perquè havia stat ab les finestres tancades, stava mig descordada, mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien, les quals donaren entrada als hulls de Tirant que, de allí avant, no trobaren la porta per hon exir e tostemps foren apersonats en poder de persona liberta, fins que la mort dels dos féu separació.

Capítol 118

Tirant va parar orella a les paraules de l'emperador, però els seus ulls van ser atrets per la gran bellesa de Carmesina. Com que les finestres havien estat molt de temps tancades, feia tanta calor que la infanta jeia espitregada, i l'àvida mirada de Tirant va topar amb dues pomes cristal·lines que li van entrar pels ulls com qui entra en un paradís i ja mai més no és capaç de trobar la porta per sortir-ne, tothora en poder d'una persona lliure, fins que la mort els separa.

Capítol CXXVII

La princesa pres prestament lo espill e ab cuytats passos se n'entrà dins la cambra pensant que y trobaria alguna dona pintada, e no y véu res sinó la sua cara. Lavors ella agué plena notícia que per ella se fahia la festa e molt admirada que sens parlar pogués hom requerir una dama de amors.

Capítol 127

La princesa va agafar ràpidament el mirall i, amb passes apressades, es va retirar a la seva cambra per desentrellar l'enigma. Hi pensava reconèixer el rostre d'una dona pintada, però quan el va obrir l'única cara que hi va veure va ser la seva, reflectida a la superfície polida de l'espill, i en aquell mateix instant es va adonar que la festa anava per ella.

Alguns canvis són atrevits, com la transferència de les pomes cristallines entre metàfora i comparació, o l'afegit del descriptiu «desentrellar l'enigma». D'altres són més discrets, com la duplicació del mirall/espill per poder mantenir un mot tan emblemàtic que altrament no usaria en la meua variant del català, l'única en la qual aquest amanuense es veu capacitat per escriure amb solvència.

EL CORATGE I LA MODERACIÓ

Les decisions en l'àmbit lexicogràfic també han requerit un cert coratge, però he intentat subministrar-les amb moderació. Entre els mots més presents a l'obra original hi ha conceptes abstractes com la «virtut» que són percebuts de manera ben diferent cinc segles després. Un virtuós, avui, fa pensar en algú que excel·leix en alguna habilitat artística o esportiva; un virtuós del violí o de la pilota, per exemple. Per això m'ha semblat oportú actualitzar l'adjectiu «virtuós» per sinònims com honest, digne o exemplar, segons el context. També he substituït la «celsitud» per l'excel·lència i l'omnipresent adjectiu «estrenu», aplicat al cavaller Tirant, gairebé sempre per intrèpid, i en algun cas per valent, coratjós o ardit.

He simplificat accions molt reiterades, com ara l'acció habitual de «donar amb els genolls en la dura terra» amb què els cavallers mostren la seva submissió per solucions menys retòriques com agenollar-se o posar-se de genolls. En algun cas, la decisió no ha estat fàcil. Per exemple, amb l'emblemàtica fórmula expressiva «Santa Maria Val!», que he decidit actualitzar per «Maria Santíssima!».

Hi ha dos camps terminològics força presents en l'obra que han requerit solucions específiques: les armes i la moda. Pel que fa a les armes, són tantes i tan variades que pren valor l'anècdota que s'explica d'un diputat per la Lliga de La Bisbal d'Empordà, anomenat Miquel Roger i Crosa, que va patir un escorcoll domiciliari en temps de la dictadura de Primo de Rivera. La policia se'n va endur un exemplar del *Tirant lo Blanc* i el va descriure en l'acta de l'escorcoll com «un manual clandestino para perfeccionar los movimientos de las armas». Afortunadament, aquest és un àmbit molt ben estudiat, amb obres que inventarien les armes medievals d'una manera exemplar, com *L'arnès del cavaller* de Martí de Riquer. Però això no treu que calgui prendre decisions, sempre entre el coratge i la moderació. El mateix títol del llibre de Riquer ens proveeix d'un exemple força eloqüent. El mot «arnès», que es refereix al conjunt d'armes defensives d'un cavaller, avui ha anat adquirint diverses connotacions que el relacionen amb l'esport (els arnesos dels escaladors) o el servei públic (els dels bombers). L'he substituït gairebé sempre per «armadura», que qualsevol lector contemporani associa en primera instància amb el món medieval. He optat per la fórmula «armar-se cavaller» (en comptes d'adobar-se), però en el cas dels combats a ultrança, és a dir, lluitant fins a la mort, he alternat les dues fórmules amb preferència per «batre's en duel a mort», sense bandejar del tot els duels «a tota ultrança».

Amb les que m'han semblat poc conegudes he adoptat solucions diverses per subratllar-ne la intel·ligibilitat. En el cas dels pavesos i les pavesines, per exemple, he intercalat en el text el seu hiperònim «escut», de manera que el lector es faci una idea clara de la seva naturalesa. En altres casos he afegit la definició. L'exemple més sagnant d'aquesta estratègia són les «llavors d'espínacs de coure», també anomenades «obriülls», unes armes escampades per terra que ferien els peus de l'enemic. El coure, que tan podia ser el verb sinònim de cuinar com el metall, em va portar de corcoll fins que vaig descobrir que els espínacs eren llenguatge figurat, perquè no eren pas llavors vegetals sinó «unes pues metàl·liques ideals per dificultar l'avenç de les tropes enemigues». Vaig optar per afegir al text original una aposició amb aquesta descripció.

Pel que fa a les peces de roba, les decisions també van passar per dues estratègies. Vaig optar per afegir la descripció d'algunes peces —com en el cas del xapellet, «un barret amb moltes cintes»— i vaig fer conuiu de d'altres amb noms més usats de peces semblants o directament amb els seus hiperònims: els jaserans amb les cotes de malla, les jornees amb les jaquetes, els tapins amb les sandàlies, les gonelles o les gramalles amb les túniques, els caperons amb les caputxes. Un exemple emblemàtic d'aquesta conviència és de la famosa «garrotera», una lligacama que dona nom a l'orde de la Garrotera després d'un episodi grotesc a la cort reial. L'estratègia, aquí, és duplicar-ne la presència: mantenir el nom original i afegir-hi una succinta descripció que conté la denominació actual.

Capítol CCCCLXXXV

Mostraven-se allí steses les armes e guarnicions de la sua excellent persona, e la garrotera de belles perles, balaxos e safirs circuïda.

Capítol 485

També s'hi exposaven les armadures i altres guarniments que portava en les batalles i la seva garrotera, una lligacama amb perles, balaixos i safirs per tot el voltant.

Però l'actualització no sempre passa per una simple aposició que aclareixi el sentit del terme original. De vegades cal fer canvis estructurals més profunds. Per exemple, en la causa de la mort de Tirant a Adrianòpolis, descrita a l'original com un «mal de costat», és a dir, una pleuresia, una angina de pit, una pulmonia.

Capítol CCCCLXVII

E stant lo virtuosès çesar en aquella ciutat ab molt gran delit, e cercant deports e plaers, e passejant-se ab lo rey Scario e ab lo rey de Sicília per la vora de hun riu qui passava per lo hun costat dels murs de la ciutat, pres-lo, passejant, tan gran mal de costat e tan poderós que en braços lo hagueren a pendre e portar dins la ciutat.

Capítol 467

Tirant s'hi va allotjar còmodament durant uns quants dies de solaç, i, justament passejava amb el rei Escariano i el de Sicília a la vora del riu quan va sentir una punxada al costat tan forta que se'l van haver d'endur cap a la ciutat a força de braços. Havia agafat una pulmonia.

L'ELOQUÈNCIA I LA PACIÈNCIA

Un dels terrenys més relliscosos de l'actualització és el de les parèmies. En la majoria de casos, són dites o proverbis que no han tingut continuïtat i que el lector contemporani pot trobar obscurs. Un cop detectats, la decisió no podia ser cap altra que defugir-ne la literalitat i trobar una solució equivalent. Alguns exemples ens permeten comprovar les diverses estratègies possibles. El primer és «mudant edat, muda's ventura», una dita en boca del Tenebrós que el paremiòleg Sebastià Farnés només documentà en aquest fragment del *Tirant*. Seria, per tant, un hàpax de les parèmies. En aquest cas, la solució passa per buscar una parèmia de significat equivalent que també inclogués el sentit de mutació que suggereix el verb mudar.

Capítol C

E si yo fos en lo punt que vós sou ans hiria peixent les herbes per los monts que sol un dia yo aturàs en aquesta cort. E no sabeu vós com diu aquell refrany antich mudant edat, muda's ventura?"

Capítol 100

Jo, si fos de vós, abans aniria a pasturar a la muntanya que no pas quedar-me ni un dia més en aquesta cort. Ja sabeu què diu el refrany: «Béns de fortuna muden com la lluna».

Un cas similar seria en la dita «metre mostalla per julivert», en el sentit de donar una herba per una altra, enganyar. La podia haver actualitzat com «donar gat per llebre», però vaig trobar una altra solució que em va semblar igualment transparent però amb un regust més antic als ulls d'un lector contemporani i per això vaig optar per «donar garses per perdus». Tanmateix, no sempre és possible trobar equivalències documentades. En algun cas he optat per reescriure de cap i de nou la dita provant de mantenir-ne el sentit i la rima:

Capítol CX

...que a veguades les parets tenen orelles. E açò no vullau dar a sentir a negú, car dien en Calàbria que molt parlar nou e molt gratar cou.

Capítol 110

...a vegades les parets tenen orelles i més val deixar-ho estar perquè, com diuen a Calàbria: més val dir prou, que molt parlar cou.

En aquest cas, el «nou» del verb noure (malmetre, fer malbé) em va semblar massa obscur per al lector contemporani i vaig optar per mantenir la rima i el sentit general de la dita, tot prescindint de la referència al gratar. El manteniment de la forma rimada, doncs, supleix la pèrdua lèxica i justifica la creació d'una dita de nou encuny.

Un últim exemple de parèmia actualitzada implica la substitució per una dita equivalent que formalment s'assembla com un ou a una castanya. La dita en qüestió només està documentada en aquest fragment del *Tirant*, a Sicília, quan Ricomana encara valora si li convé Felip de marit i diu:

Capítol CIX

¿E no sabeu vós, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal —majorment que'l tingua per marit— pert la glòria de aquest món?

Com que Sebastià Farnés la relaciona a la dita bíblica de llençar perles als porcs, la meva solució passa per recuperar una parèmia tradicional de sentit similar que em sembla més transparent.

Capítol 109

No coneixeu la dita? A l'home bajà, dona-li el dit i et prendrà la mà, sobretot si el prens per marit.

Topònims i antropònims també han estat degudament actualitzats. Tot i que en la ficció novel·lesca l'autor fixa Contestinoble, tots els glossadors de l'obra han parlat sempre de Constantinoble, més enllà del debat sobre si és una recreació literària poc o molt fidedigna. A més, tenint en compte que en ple segle XXI la ciutat rep el nom oficial d'Istanbul, l'actualitat no interfereix i, doncs, la decisió de dir-ne Constantinoble em va semblar incontestable. Això, però, implicava obrir la porta a actualitzar tots els topònims recognoscibles que apareixen a la novel·la, des del Barut de l'original (que he canviat per Beirut), a Bavera (Baviera), Burgunya (Borgonya), Calis (Cadis), Campobaixo (Campobasso), Cepta (Ceuta), Frisa (Frísia), Jafa (Jaffa), Lucembor (Luxemburg), Maseella (Marsella), Roam (Rouen) o Sant Joan de Lletrà (Sant Joan del Laterà), entre molts d'altres. Menció especial mereixen els topònims anglesos que apareixen a la primera part i que identifiquen a molts cavallers, començant per Guillem de Varoyc, que esdevé, a la versió actualitzada, Guillem de Warwick. Alguns eren molt obvis. Conterburi porta a Canterbury i Lancastre a Lancaster, però en altres casos no era tan evident: de Granuig a Greenwich o de Nortabar a Northumberland els trajectes són més tortuosos. En aquest cas, vaig decidir adoptar totes les formes que David Rosenthal havia establert en la seva

excel·lent traducció del *Tirant* a l'anglès, de manera que el comte de Vilamur ha esdevingut de Wallston, el senyor de Puigvert de Greenhill i el de Belpuig de Fairhill.

El mateix criteri d'actualització dels topònims també serveix per als antropònims quan es refereixen a personatges de l'antiguitat clàssica. Josep Abarimata (actualitzat com Josep d'Arimatea), Cipió (Escipió), Lançalot (Lancelot), Octavià (Octavià), Palomides (Palamedes), Salamó (Salomó)... Vull acreditar aquí l'ajut inestimable de Jordi Raventós, editor d'Adesiara i corrector de l'edició actualitzada del *Tirant*, que va detectar l'erroni encreuament entre els germans Canatre i Marcareu (Cànace i Macareu), protagonistes d'un episodi de violació, que figuren en l'original amb el sexe canviat, com si la noia Cànace fos el germà i el noi Macareu la germana. Després vaig poder comprovar que Albert Hauf ja recollia l'error en una nota de la seva edició, atribuït a un «embolic dels copistes», però sense la fel·liç circumstància que Raventós hagués acabat d'editar les *Heroides* d'Ovidi, on es narra la patètica història que Martorell cita de passada, m'hauria passat del tot desapercebut.

Una última consideració sobre noms és el dels noms dels personatges de ficció que s'inventa Martorell, tan expressius i emblemàtics. Aquí la decisió ha estat de mantenir-los, amb una única excepció. Vaig veure que, en una de les diverses versions reduïdes que se n'han fet, Joan Sales el va rebatejar *Tirant el Blanc*. Em vaig plantejar què havia de fer amb el «lo» i el vaig mantenir per tres motius: per emblemàtic, perquè és viu en la parla col·loquial de la meua variant, ni que sigui com una romanalla quan diem «tot lo dia» i perquè canviar-lo contradiria mantenir el *ma* (la meua) de Plaerdemavida. Aquest criteri es manté constant amb noms d'altres personatges de ficció tan expressius com el mariner Cataquefaràs, Kirieleison, el senyor de les Vilesermes o la Viuda Reposada. La Viuda, sí, tot i que després n'apareixen d'altres que són actualitzades al rang de «vídues». L'única excepció a la regla de mantenir el nom dels personatges de ficció és l'ambaixador del rei de Tremicèn conegut com el Capdillo-sobre-los-capdillos. Aquest cabdill de cabdills té una presència notable en el tram africà de la novel·la. Vaig considerar que, per al lector contemporani, la paraula *cabdill* ('capitost' provinent del castellà *caudillo*) està molt connotada per l'ús que en va fer el dictador Francisco Franco, que va arribar a rebatejar la seva vila natal El Ferrol del Caudillo (denominació oficial de 1938 a 1982). Vaig llegir que Martí de Riquer considerava aquest nom com una adaptació del *beylerbey* àrab, «emir dels emirs», i m'he acollit a la seva autoritat. Per tant, en la versió actualitzada és l'Emir.

L'ALEGRIA I LA HUMILITAT

Un dels reptes més colossals de l'actualització han estat els prolixos fragments escrits en prosa retoricada i llatinitzant, coneguda pels medievalistes com la «valenciana prosa» que Joan Roís de Corella va posar tan de moda a la València de mitjan segle xv. Traslladar aquests abundants pans de text a la llengua actual implicava simplificar-ne la sintaxi, retallar i descartar, amb tot el que això comporta. L'acumulació paratàctica de

frases inflades i reiteratives forma paràgrafs interminables que poden arribar a atabalar el lector. Aquí, actualitzar havia de ser sinònim d'esporgar, de manera que vaig treure les tisores de jardiner i em vaig posar a retallar amb alegria i humilitat. La decisió implicava escurçar, però també reordenar les frases, desfer algunes digressions, eliminar repeticions, esclarir els passatges més enrevessats, esponjar la informació sense eliminar-ne els elements clau perquè el sentit es mantingués intacte. En definitiva, fer un treball de síntesi que rebaixés la sumptuositat del català medieval sense deixar de transmetre una certa magnificència formal. Aquesta operació reductora ha estat, probablement, la part més difícil i agònica de tot el procés d'actualització perquè una cosa és exercir de corrector d'estil i una altra d'editor amb capacitat supressora, sense abandonar mai el criteri general de fer-ne una reescriptura del text complet. Naturalment, aquests fragments retoricats són els que han sofert una major reducció textual. Els més prolixos són sermons o parlaments llargs, però basta un exemple breu en boca del rei d'Anglaterra per transmetre la magnitud d'aquesta síntesi feta amb humil alegria i alegre humilitat. Les 84 paraules inicials del capítol queden reduïdes a només 24:

Capítol XVI

Les Rahons que lo rey de Anglaterra fa en lo Consell ab los seus cavallers per entrar en la batalla ab lo Rey de la Gran Canària e lo que ells li repliquen.

—Justa cosa és que tan desordenada demanda no sia hoyda. Millor fóra que ab duptoses paraules temptat aguésseu ma volentat, perquè a mi no plau ni vull que negú de tots vosaltres entre per mi en la batalla: puix yo la he acceptada, yo tot sol la vull portar a fi.

Capítol 16

—No vull que cap de vosaltres combati en el meu nom. He estat jo qui ha acceptat el repte i només jo l'he d'entomar.

Tota aquesta alegria esporgadora conviu, si us plau per força, amb la humilitat imprescindible per provar d'actualitzar els fragments poètics, una operació quirúrgica que parteix de la idea d'intervenir el mínim possible. D'entrada, amb l'enigma rimat que inscriu Tirant com a lema d'una bandera sobre la qual fa pintar cadenats d'or:

La lletra que stà primera
en lo nom d'esta pintura
és la clau ab què ventura
tancada té la darrera

La lletra que va primera
en el nom d'aital pintura
és la clau que per ventura
tancada té la darrera.

La solució a l'enigma és a les lletres inicial i final del mot cademat, C i T. La C perquè també és la inicial de Carmesina i també de clau, mentre que la T és la lletra inicial i final de TiranT, empresonat entre les dues T del seu nom, tancat.

Els altres dos poemes que introdueix Martorell figuren al final de la novel·la perquè formen part de l'epitafi. Riquer detecta que els manlleva de Roís de Corella. El criteri torna a ser intervenir el mínim possible, tot mantenint l'estructura mètrica.

Lo cavaller que·n armes fon lo fènix
Y la que fon de totes la pus bella,
Morts són ací, en esta chica tomba,
Dels quals lo món resona viva fama:
Tirant lo Blanch y l'alta Carmesina.

Amor cruel, qui·ls ha units en vida
Y ab greu dolor lo viure·ls ha fet perdre,
Aprés la mort los tanque·n lo sepulcre.

Jeuen en aquesta petita tomba
el cavaller més ardit de la terra
i de totes les dames, la més bella.
Ell és Tirant lo Blanc, de viva fama
i ella Carmesina, de bona estrella.

Amor amarg que els has unit en vida
i amb cruel dolor el viure els has fet perdre,
després de morts, acull-los al sepulcre.

Finalment, l'alegria i la humilitat conviuen en la conegudíssima escena de la rata, quan Tirant ha de fugir apressadament del llit de Carmesina, salta per una finestra amb una corda massa curta i s'acaba trencant la cama. Martorell mesura l'altura en alnes, una mida equivalent a la distància del colze a la mà. Per actualitzar-ho recorro alegrement a l'anacronisme del sistema mètric decimal i això m'obre la porta a fer servir els metres un parell de vegades més.

Capítol CCXXXIII

Deixa's anar per la corda avall e fallia-se'n més de XII alnes, que no plegava en terra. Fon-li forçat de deixar-se caure... : distància del colze a la mà...

Capítol 233

Es va llançar corda avall i quan encara estava a més de tres metres del terra es va adonar que no tenia més corda i es va haver de deixar caure a pes.

LA CORTESIA I LA CONEIXENÇA

Vull acabar aquesta repassada pels criteris d'actualització del text complet de *Tirant lo Blanc* amb un agraïment cortès a tothom que ha aportat el seu talent verbal perquè aquesta esplèndida novel·la hagi arribat als nostres dies després de cinc segles d'avatars tan adversos per a la nació, la cultura i la llengua que la van suscitar. En especial, soc deutor de les edicions filològiques de Martí de Riquer i d'Albert Hauf, però també conec i he gaudit d'algunes de les diverses versions que se n'han fet, des de la de Joan Sales amb pròleg de Ferran Soldevila a la de Rosa Giner i Joan Pellicer, la de Maria Aurèlia Capmany en historieta, amb guió d'Andreu Martín i dibuixos de Jaume Marzal-Canós, o la també dibuixada per Sento Llobell, amb guió de Jaume Fuster, que va ser la que em va portar a llegir el *Tirant* per primera vegada, i tantes altres versions reduïdes, prologades i adaptades per a lectors joves.

El medievalista gironí Xavier Renedo em va fer conèixer les paraules que Josep Carner va dedicar al *Tirant* l'any 1927 en una entrevista que li va fer Josep Maria Planas a «La Noche». Unes paraules que trobo plenament vigents gairebé un segle després.

El llibre català que he escollit per a les meves estones d'oci és el *Tirant lo Blanc*, una obra que m'atreveria a recomanar a la nostra joventut. Hi podem aprendre el sentit de la generositat, de la mundanitat o de la gentilesa. El culte que s'hi ret a la proesa, la seva idolatria de l'honor elevaran el nivell de l'instint esportiu. *Tirant lo Blanc* [...] defensa l'esforç, la tensió imaginativa i rebutja tot el que sigui mercenari, passiu i subaltern.